

NETWORKS
CYBERCULTURE
CYBERSPACE

**SIETE
KYBERKULTÚRA
KYBERPRIESTOR**

Zborník referátov z medzinárodnej vedeckej konferencie
Z globálnej dediny do globálnej siete
FA STU Bratislava, 1.- 2. októbra 2001

Z globálnej dediny do globálnej siete From a Global Village to a Global Net

SIETE • KYBERKULTÚRA • KYBERPRIESTOR • NETWORKS • CYBERCULTURE
CYBERSPACE • SIETE • KYBERKULTÚRA • KYBERPRIESTOR • NETWORKS
CYBERCULTURE • CYBERSPACE • SIETE • KYBERKULTÚRA • KYBERPRIESTOR

International Scientific Conference, October 1.-2., 2001, Faculty of Architecture, Slovak University of Technology, Bratislava

SUBKULTÚRA SIETE ••• THE SUBCULTURE OF THE NET

ERICH MISTRÍK

ABSTRAKT

Je Sieť (=internet) len mŕtvym nástrojom v rukách človeka, alebo vytvára svojbytný duchovný priestor? Autor pri hľadaní odpovede uplatňuje tieto hľadiská: charakterizuje subkultúru užívateľov Siete, subkultúru obyvateľov Siete, kultúru fungovania Siete. Autor hľadá sociálne pozadie týchto subkultúr, ideológiu a životný štýl nositeľov týchto subkultúr a vonkajšie prejavy týchto subkultúr. Za užívateľov Siete považuje vzdelané a mladšie vrstvy spoločnosti s relatívne slušným finančným zabezpečením. Za obyvateľov Siete považuje hackerov, ktorí svoju seberealizáciu zviazali s internetom. Otázka, či existuje svojbytná kultúra internetu (Sieť), vedie autora k paradoxnej odpovedi: Sieť podporuje vytváranie subkultúr, lebo je otvorená komukoľvek; v tom istom momente však Sieť likviduje subkultúry, pretože je univerzálna a žiada od svojich užívateľov štandardné správanie. Autor nechce dať odpoveď na otázku, ktorá z týchto dvoch tendencií v budúcnosti prevládne. V každom prípade však ide v prípade Siete (internetu) o svojbytný kultúrny priestor.

ABSTRACT

Is the Net (= internet) only a lifeless instrument in man's hands or does it create its own independent sacred space? The author looking for the answer asserts following aspects: he characterizes a subculture of the Net-users, the Net-dwellers and a subculture of the Net-behaviour. The author is looking for the social background of these subcultures, ideology and lifestyle of the subculture carriers and their outer effects. The Net-users are considered to be well-educated and younger social classes with a relatively sufficient financial living conditions. At the same time, the Net-dwellers are considered to be hackers, tightly coupling their self-realization with internet. The question of existence of an independent internet (Net) culture leads the author to a paradox answer: the Net supports forming new subcultures because it is wide open to everyone; However at the very same moment the Net liquidates subcultures because it is universal and requires standard behaviour from its users. The author doesn't want to give an answer to the question which one of these two tendencies is going to prevail in the future. Anyway, dealing with the Net certainly represents dealing with an independent cultural space.

(pm)

Problém

Prečo si myslím, že môžem uvažovať o kultúre nejakej siete či Siete? Existuje vôbec niečo také, ako kultúra (subkultúra) siete (Siete)?

Sieť je súborom nejakých spojív, reálnych alebo ireálnych vzťahov medzi nejakými prvkami. Prvkami siete môže byť atóm, človek, križovatka, akékoľvek spojenie čohokoľvek. Sieť je preto sieťou, lebo jej prvky nie sú tesne pri sebe tak, že sa medzi ne už nič nedostane - jej prvky sú vzdialené na určitú konečnú vzdialenosť a medzi nimi sú špagáty, cesty, elektrické vlnenie, drôty, pohľady a ďalšie spojivá. To znamená, že pomedzi prvky môže všeličo prepadnúť. Sieť je vlastne sito, ktoré niečo zachytí a niečo prepustí. Má také sito (nie SITO) kultúru? Nie je sito len prostriedkom na zlievanie polievky ak chceme, aby nám mäso a zelenina zostali zvlášť? Nie je sito len médiom?

Môže mať sito kultúru? Médiom, prostriedkom je predsa len nástroj, ktorý si človek vybral z prírody, či sám vytvoril, aby s ním dosiahol niečo úplne iné. Kultúru teda asi má človek a nie tento nástroj. Prípadne - nepripisuje človek kultúru tomuto svojmu nástroju? Prípadne - nepridáva človek kultúru k tomuto nástroju ako jeho (nástroja) atribút, teda neoddeliteľnú vlastnosť?

Stručné vymedzenie môjho slovníka:

Ak hovorím o kultúre, mám tu na mysli to, čo bežne (hoci nepresne, ba možno až chybné) označujeme ako duchovnú kultúru: súbor myšlienok, obrazov, významov, symbolov; súbor ich predmetných nositeľov (kniha, umelecké dielo, most - ten nie ako sústava fyzikálnych vzťahov, ale ako spredmetnenie ľudskej snahy prekročiť rieku, a iné); súbor ľudských činností, ktoré vytvárajú znaky, symboly, myšlienky, obrazy, ako aj tých činností, ktorí ich spredmetňujú v rôznych materiáloch; súbor inštitúcií a organizácií, ktoré zabezpečujú vznik, realizáciu, uchovanie a prenos významov, znakov, aj ich "spredmetnenie".

Sieť bude u mňa reprezentovať len jednu konkrétnu sieť - internet. Hovorím o internete ako o sieti (preto používam tento termín), ale zároveň ako o jednej určitej sieti, preto je to Sieť.

Subkultúra je ohraničená oblasť kultúry, ktorá sa vymedzuje (prípadne je zvonku vymedzovaná) v kontraste s dominantnou kultúrou, čiže s kultúrou najviac rozšírenou v určitom čase a priestore. Tak je subkultúrou napr. študentská kultúra, kultúra skinov, kultúra klubov dôchodcov a pod. Aby sme ju mohli označiť za samostatnú subkultúru, musí mať určité znaky, ale o nich neskôr.

Okruhy úvah a otázky:

Budem uvažovať o Sieti a o jej subkultúre z troch hľadísk:

- hľadisko užívateľov Siete
- hľadisko obyvateľov Siete
- hľadisko fungovania Siete.

Budem uvažovať o ich zvláštnostiach, o ich charakteristických črtách tak, aby som mohol povedať, či vytvárajú nejakú subkultúru Siete alebo nie. Základná otázka znie: Je Sieť z hľadiska teórie kultúry špecifickým kultúrnym priestorom alebo nie?

Pomocné otázky:

Aké sú charakteristiky užívateľov a obyvateľov Siete?

Čím je zvláštne fungovanie Siete?

Ako pomáhajú jej užívatelia a obyvatelia pri fungovaní Siete, akú podobu jej vnucujú, či ako ju formujú?

Mení sa Sieť pod vplyvom užívateľov alebo obyvateľov na živý organizmus, alebo je to len mŕtva hračka (bezmocný nástroj) v rukách človeka? (Podotázka - je nejaký nástroj bezmocný?)

Ak je Sieť subkultúrou, čo je dominantnou kultúrou voči nej? Čo je dominantnou kultúrou pre jej užívateľov? A čo pre jej obyvateľov?

Aby sme nejaký komplex kultúrnych fenoménov mohli označiť za subkultúru, mala by podľa mojich poznatkov o alternatívnych kultúrach a subkultúrach niesť viacero z nasledovných charakteristík:

- Subkultúra má svoj názov, ktorý si buď vytvorila jej nositelia, alebo vznikne omylom, alebo jej ho prisúdi okolie (často posmešne a hanlivo). Názov (síce mnohokrát nepresne) vyčleňuje subkultúru z dominantnej kultúry. (Príklady - skinheads, punk, hard core.)
- Subkultúra má svoje sociálne pozadie, čiže určitú sociálnu skupinu, ktorá je charakteristická pre túto subkultúru. Hranice sú veľmi neostre a prechody z iných sociálnych skupín samozrejme možné. (Príklady - robotnícka mládež a punk, 60-ročný pán v hippie komúne.)
- Subkultúra má svoju ideológiu, čiže súbor názorov, reflektovaných pocitov a ďalších produktov vedomia, ktoré vyjadrujú postoje nositeľov subkultúry, ich vzťah k svetu, možno aj ich teoretickú reflexiu sveta. Najčastejšie ide o súhrn reflektovaných osobných skúseností. (Príklady - ideológia beat generation.)
- Subkultúra má svoje vyjadrovacie prostriedky. (Príklady - hudba, poézia, zatvárací špendlík na šatách či na tele, motorka.)
- Subkultúra má svoju módu. (Príklady - čierne odevy v kombinácii s červenou - anarchisti, lesklá strieborná na odevy - kyberpunkeri.)

- Subkultúra sa rozvíja v istom časovom horizonte. (Príklady - boom hippies v 60-70-tych rokoch.)
- Subkultúra sa rozvíja spravidla v určitom regióne, resp. vzniká na určitom priestore. (Príklad - punk a Veľká Británia, rockeri a USA.)
- Príslušníci subkultúry často žijú vlastným životným štýlom. (Príklad - anarchistické komúny v squattoch.)
- Trvácnejšia subkultúra má aj svoje výrazné osobnosti. (Príklady - T. Leary, W. Gibson.)

Nie všetky znaky sa samozrejme vyskytujú vždy, ale pomáhajú pri vymedzovaní subkultúr.

Má Sieť svoju subkultúru? Má, a nie jednu.

Subkultúra užívateľov Siete

Sociálne pozadie je zrejmé, a nielen u nás. Podľa sociologických výskumov sú ľudia, ktorí pravidelne pracujú s internetom, spravidla mladší (do 40 rokov, spätne do veku cca 15 rokov - čím mladší, tým častejšie využívajú internet) a nepatria medzi najchudobnejšie sociálne vrstvy. Sú spravidla stredoškolsky a vysokoškolsky vzdelaní, resp. študujú na stredných a vysokých školách. Pracujú na lepšie platených pracovných miestach, spravidla ovládajú cudzí jazyk (angličtinu, pochopteľne).

Ich životný štýl sa spravidla orientuje na komunikáciu, pohyb, vzťahy, kontakty a často na podávanie výkonu. Komunikácia je pre nich niečím takým nevyhnutným, ako ryba pre vodu - bez nej duchovne hynú. Preto sú väčšinou sústredení do väčších sídiel. Sú to väčšinou intelektuáli, resp. sa blížia tejto vrstve.

V ich životných postojoch a názoroch (v "ideológii") sa preferuje pohyb vpred, tvorba, podávanie výkonov, odpor k stagnácii v akejkoľvek forme, vysoko hodnotia flexibilitu a otvorenosť.

K životnému štýlu aj k ideológii používateľov Siete patrí paradoxný postoj. Na jednej strane sa výrazne zasadajú o internacionalizáciu kultúry, ktorú aj vo svojich názoroch preferujú, snažia sa o celosvetovú duchovnú výmenu. Nejde však u nich o globalizačné snahy, nejde o pretváranie rôznych kultúr na jeden obraz - ale o spoluprácu a prepájanie odlišných kultúr. Preto, lebo nechcú globalizáciu, čiže "glajchšaltovanie", preferujú individuálne projekty, originálny prínos, obnovu, čím pôsobia proti prepájaniu kultúr a proti hľadaniu spoločných postupov. Často sú však schopní kompromisov.

Subkultúra obyvateľov Siete

Obyvatelia Siete nepoužívajú internet len ako nástroj na komunikáciu, či na realizáciu iných profesionálnych aktivít. Pre týchto ľudí je Sieť svojbytným priestorom pre sebarealizáciu. Užívateľia Siete by možno hypoteticky bez nej aj dokázali existovať (veď existovali aj pred jej vznikom). Obyvatelia Siete pred jej vznikom neexistovali a bez nej hynú. Zoberte

užívateľovi Siete jeho e-mail, bude spočiatku bezradne zúriť, ale po chvíli začne posielať listy klasickou poštou. Ak však zoberieme obyvateľovi Siete počítač, prestáva obyvateľ Siete existovať.

Je to jasné - sú to hackeri a im podobní. Sociálne sú to vzdelaní (minimálne študujúci na stredných školách) mladí ľudia s relatívne slušným finančným zabezpečením (vlastným alebo od rodičov - to je jedno). Ich skutočný život a sebarealizácia začínajú pripojením na sieť. Hoci sa vo svojich aktivitách radi podporujú, ich životný štýl sa nesie v znamení individuality a výraznej originalnosti. Aj to však u mnohých len v noci, mnohí žijú cez deň životom bežného príslušníka strednej triedy či životom študenta. V noci, pri napojení na sieť, však chcú byť len sami sebou aj preto tie zvláštne mená (napr. The Executioner), ktoré slúžia aj ako tajný kód, ale aj ako prostriedok odlišenia.

K ich životnému štýlu patrí pohyb na hrane zákonnosti, lebo súčasťou ich ideológie je hľadanie hraníc a nedostatkov počítačovej techniky. Preto radi prenikajú cez softvérové bezpečnostné systémy a zasahujú do softvéru veľkých firiem, aby ukázali nespoľahlivosť elektronického sveta. Útokmi na servery veľkých firiem súčasne vyjadrujú znechutenie z globalizácie ekonomiky a zo správania mamutích inštitúcií či štátu. Anarchistické tendencie v správaní a anarchistické názory v ich ideológii - to je svet obyvateľov Siete. Niekedy chcú cieľavedome škodiť (s chuťou to robia takým inštitúciám, ako sú Pentagon či Microsoft), inokedy sa len bezstarostne hrajú.

Majú aj vlastné vyjadrovacie prostriedky: Súbor grafických značiek - od jednoduchého "smajlíka" v jeho variabilných podobách, až po zložitú sústavu náhodne generovaných znakov z klávesnice. Majú aj svoj vlastný slovník, štylistiku a radi využívajú suchý a inteligentný humor, iróniu, žargón a pod. Používajú aj zvláštny štýl písania, ktorý rešpektuje a využíva počítačový jazyk.

Subkultúra v Sieti

Opustím doterajšie schématické členenie na sociálne pozadie, ideológiu a pod. a spýtam sa inak: Podporuje Sieť subkultúru?

Sieť je všade. Všade je rovnaká - vo svojej grafike, v hardvéri, v softvéri, dokonca v angličtine (absolútne prevažuje, aj keď nie je jediným jazykom na Sieti). Je pre všetkých (ak majú k nej prístup). Pretože málokto má čas ísť v nej do hĺbky, je vlastne povrchná. Ponúka rovnaké podmienky a vyžaduje rovnakú aktivitu. Vlastne tak funguje ako masové médiá - štandardizuje vedomie, postoje aj aktivity svojich užívateľov, univerzalizuje. Jej univerzalizujúce pôsobenie však neústi ani tak do formovania rovnakosti, ako skôr k prepájaniu rozdielnosti.

Sieť je však otvorená komukoľvek a čomukoľvek. Každý (ak "na to má") sa môže pripojiť a vložiť do nej svoj bláznivý nápad, ktorý je okamžite prístupný pre

kohokoľvek iného. Niet individuálnej, regionálnej alebo skupinovej aktivity, idey, znaku, ktoré by nemohli vstúpiť do Sieť. Ktokoľvek skutočne chce, tomu nemožno zabrániť vo vstupe do nej. Preto Sieť podporuje individualizáciu, autonomizáciu, regionalizáciu. Podporuje aj subkultúry, pretože tie sa prostredníctvom Sieť stávajú prakticky okamžite známymi kdekoľvek.

Sieť je otvorená aj výberu. Každý si z nej vyberie len to, čo chce a nemožno ho nútiť, aby si vybral len určitú ponuku. Niečo chcem vidieť - Enter, niečo nechcem - Esc. (Zatiaľ sa platby na Sieťi až tak veľmi nevyžadujú.) Sieť tak podporuje výberovosť vnímania, núti svojho používateľa selektovať, kriticky vnímať a - rozmyšľať.

Sieť tak pôsobí proti všetkým masmédiám.

Fungovanie Sieť je teda rozporuplné - univerzalizuje aj individualizuje. Ktorý z týchto procesov v budúcnosti prevládne? Nevie.

Sieť teda má svoje subkultúry a pomáha pri raste aj realizácii ďalších, hoci pomáha aj pri ich rozklade.

Dominantná kultúra

Zostáva mi posledná otázka? Čo je dominantnou kultúrou voči subkultúram Sieť?

Subkultúru užívateľov Sieť je zrejme možné vymedziť voči dominantnej kultúre klasickej kultúry postavenej na písme a ústnom podaní. Sieť ich neruší (hoci aj také pokusy existujú), ale v opozícii voči nim vytvára novú ponuku.

Subkultúru obyvateľov Sieť je zrejme možné vymedziť voči dominantnej univerzálnej kultúre strednej sociálnej vrstvy v euroatlantickej civilizácii s jej

konformizmom (v dobrom aj zlom slova zmysle), s jej pravidelným a nespochybňovaným životným štýlom, zameraným na pokoj a materiálny blahobyt.

Fungovanie Sieť ako kultúrneho fenoménu je zrejme možné vymedziť voči dominantnej kultúre masmediálneho sveta, ktorá sa v rozsahu svojho pôsobenia snaží o vytvorenie homogénnej kultúry. Masmédiá totiž pre svoj život nevyhnutne potrebujú rovnakých konzumentov tovarov ponúkaných v reklamách, čo netvorí nutnosť pre Sieť. V Sieťi síce už tiež naplno fungujú reklamné kampane, ale Sieť veľmi oslabuje ich pôsobenie práve výberovým vnímaním svojich užívateľov. Navyše, fungovanie sieť nie je tak finančne náročné ako fungovanie masmédiá: Prostriedky na fungovanie Sieť sú rozdelené medzi milióny užívateľov, zatiaľ čo prostriedky na fungovanie masmédiá sa musia sústrediť do jedného centra. Preto masmédiu potrebuje homogénne publikum a masívnu reklamu, preto Sieť nepotrebuje pre svoju existenciu homogénnu skupinu užívateľov.

Záver

Má teda Sieť, sito, súbor prvkov zviazaných vzťahmi, nejakú kultúru, či dokonca subkultúru? Má aj nemá, odpoveď závisí od použitého hľadiska. Ako súbor elektronických súčiastok a telekomunikačných prepojení je to len mŕtvy nástroj. Kultúru (či subkultúru) nesú užívatelia Sieť, subkultúru vytvárajú obyvatelia Sieť a Sieť určitým spôsobom ovplyvňuje premeny kultúr a subkultúr na celom svete. Sieť je tak nielen nástrojom, ale aj svojbytným duchovným priestorom.